XIII Konferencja Diagnostyki Edukacyjnej
Uczenie się i egzamin w oczach uczniów.
Łomża, 5 - 7.10.2007

Krzysztof Bednarek
Cezary Lempa
Regionalny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli „WOM"
Katowice

Nie ma złych wyników. Wynik jest, jaki jest.
Ważne jest to, co się z nim zrobi.
/Bolesław Niemierko IX KKDE Łódź-2003 r./

Uczeń wykorzystuje wyniki egzaminu zewnętrznego – propozycja

Komunikowanie wyników egzaminów zewnętrznych jest czynnością niełatwą i złożoną. Egzamin zewnętrzny zwany doniosłym w swojej definicji zakłada, że znaczenie informacji o wyniku jest większe niż znaczenie komentarza dydaktycznego. [1] To jednak *nie zwalnia nas od objaśniania założeń, przebiegu, znaczenia i sposobu wykorzystania egzaminu doniosłego.*[2] Nawiązując do modelu dialogicznego oceniania [3], wynik egzaminu zewnętrznego powinien służyć podnoszeniu efektywności pracy ucznia i nauczyciela.[4]

Po pierwsze, wynik egzaminu informuje o poziomie badanych umiejętności, czyli o stopniu opanowania umiejętności badanych arkuszem egzaminacyjnym. Po drugie, umożliwia uczniowi poprzez samoocenę określić swoje mocne strony (najlepiej opanowane umiejętności z badanych arkuszem egzaminacyjnym) i słabe strony (najsłabiej opanowane umiejętności). Wreszcie pozwala uczniowi na porównanie swojego wyniku z wynikami innych uczniów.

---

[1] Niemierko B., *Komunikowanie wyników matury,* Egzaminy. Biuletyn badawczy 2004, nr 3, s. 39.
[2] Niemierko B., *Ocenianie szkolne bez tajemnic,* WSiP, Warszawa 2002, s.264.
[3] Stróżyński K., *Ocenianie szkolne dzisiaj,* PWN, Warszawa 2003, s. 116-117.
[4] Bednarek K., Lempa C., *Wykorzystanie modelu dialogicznego oceniania w komunikowaniu wyników egzaminu zewnętrznego,* [w:] Niemierko B., Szyling G., (red) *Holistyczne i analityczne metody diagnostyki edukacyjnej.* Materiały konferencyjne XI KKDE, Gdańsk 2005, s. 222-227.

Świadomość mocnych i słabych stron ucznia może stać się podstawą do jego refleksji, nad czym powinien popracować, aby czerpiąc z tego, czego nauczył się dobrze, osłabić to, co jest dla niego problemem. Wynik egzaminu może również wspomagać planowanie dalszego etapu kształcenia, w tym podjęcie decyzji o charakterze kluczowym, dotyczącej wyboru przyszłej szkoły dla ucznia. [5] O tym, jak ważną rolę analiza wyniku może spełniać w diagnozie wstępnej ucznia i dla szkoły, napisała Maria Sobczak: *określenie poziomu kompetencji kluczowych uczniów podejmujących naukę, wiedza na temat uzdolnień, zainteresowań, trudności w nauce, warunków do pracy w domu, środowiska rodzinnego ucznia będzie bardzo przydatna przy planowaniu pracy dydaktycznej i opiekuńczo wychowawczej, która w maksymalnym stopniu odpowiadałaby na potrzeby uczniów.*[6]

Wynik egzaminu zewnętrznego, jaki otrzymuje uczeń, to liczba punktów uzyskanych z poszczególnych standardów. To „suche" liczby. Czy pozwalają one uczniowi na sformułowanie wniosków do planowania swojego rozwoju? Mając na uwadze poczucie współodpowiedzialności za przyszłość ucznia, w roku szkolnym 2006/2007 zaproponowaliśmy szkołom wykorzystanie specjalnie opracowanych narzędzi wspomagających interpretację uzyskanego wyniku na egzaminie zewnętrznym. Są to arkusze *Analiza wyników sprawdzianu 2007 w szkole podstawowej*[7] oraz *Analiza wyników egzaminu gimnazjalnego 2007*[8]. Sposób wypełnienia tych arkuszy dla obu typów egzaminów jest podobny. Dlatego, aby się nie powtarzać, proponujemy przyjrzeć się dokładniej tylko analizie arkusza dla uczniów szkoły podstawowej. Arkusze te zostały udostępnione zainteresowanym szkołom drogą elektroniczną (możliwość pobrania ze strony internetowej www.womkat.edu.pl) oraz w formie specjalnych broszur wydanych przez RODN „WOM" w Katowicach.

Pierwszym etapem pracy z arkuszem jest analiza porównawcza otrzymanego wyniku. Po otrzymaniu w szkole wyników uczeń wpisuje liczbę uzyskanych punktów do Tabeli 1.

---

[5] ibidem. s. 226.

[6] Sobczak M., *O potrzebie, celach i możliwości prowadzenia w szkole diagnozy wstępnej. Zarys koncepcji i wybrane wyniki badań.* [w:] Niemierko B. (red.), *Trafność pomiaru jako podstawa obiektywizacji egzaminów szkolnych,* WSHE, Łódź 2003, s. 265-280.

[7] Lempa C., *Analiza wyników sprawdzianu 2007 w szkole podstawowej,* RODN"WOM", Katowice 2007.

[8] Lempa C., *Analiza wyników egzaminu gimnazjalnego 2007,* RODN"WOM", Katowice 2007.

Tab. 1. Tabela 1. dla ucznia

Kategorie standardów	Czytanie	Pisanie	Rozumowanie	Korzystanie z informacji	Wykorzystywanie wiedzy w praktyce
Liczba punktów możliwa do uzyskania	10	10	8	4	8
Średni wynik dla uczniów w woj. śląskim	8,04	6,29	4,78	2,59	2,31
Średni wynik dla uczniów w SP	8,15	7,45	4,67	3,25	6,18
Wynik ucznia ……	9	8	5	4	6

Analiza danych w Tabeli 1. pozwoli uczniowi na porównanie swojego wyniku ze średnim wynikiem uzyskanym przez uczniów w województwie i macierzystej szkole. Na tej podstawie uczeń może stwierdzić, w których standardach okazał się lepszy, a w których wypadł słabiej.

Drugim etapem pracy jest obliczenie procentu uzyskanych punktów. Tabelę 2. uczniowie uzupełniają, obliczając, jaki procent punktów udało się im zdobyć w stosunku do maksymalnej liczby punktów możliwych do uzyskania w danym standardzie. Każdy z uczniów indywidualnie wpisuje dane do tabeli.

Tab. 2. Tabela 2. dla ucznia

Punkty	Standard I	Standard II	Standard III	Standard IV	Standard V
Liczba pkt. w arkuszu	10	10	8	4	8
Liczba uzyskanych pkt.	9	8	5	4	6
Procent uzyskanych pkt.	90	80	63	100	75

Kolejnym etapem jest analiza jakościowa wyników sprawdzianu w szkole podstawowej. W Tabeli 3. zostały przedstawione informacje, które pozwolą uczniowi na jakościową, czyli opisową analizę wyników

sprawdzianu. Zgodnie z instrukcją umieszczoną pod tabelą uczeń wpisuje uzyskaną liczbę punktów oraz procent zdobytych punktów.

Tab. 3. (przykład dla standardu I)

Standard	Badane umiejętności	Liczba punktów do zdobycia	Uzyskana liczba punktów	Procent uzyskanych punktów
I Czytanie	I.1) Czytanie tekstu literackiego: I.2) Czytanie tabeli: … I.3) Czytanie planu: …	10	9	90

Następny krok to odczytanie z Tabeli 4., jak łatwy okazał się dla niego dany standard oraz na jakim poziomie zostały przez niego opanowane umiejętności, które były badane w obszarze tego standardu.

Tab. 4.

Procent uzyskanych pkt.	0 – 19	20 – 49	50 – 69	70 – 79	80 – 89	90 – 100
Wartość wskaźnika łatwości	0,00 – 0,19	0,20 – 0,49	0,50 – 0,69	0,70 – 0,79	0,80 – 0,89	0,90 – 1,00
Łatwość standardu	bardzo trudny	trudny	umiarkowanie trudny	łatwy	łatwy	Bardzo łatwy
Stopień opanowania umiejętności	bardzo niski	niski	niżej zadawalający	zadawalający	dobry	Bardzo dobry

Dla ucznia, który w I standardzie na 10 punktów uzyskał 9, co stanowi 90% możliwych do uzyskania punktów, standard ten okazał się bardzo łatwy, a stopień opanowania badanych na sprawdzianie umiejętności:

I.1) Czytania tekstu literackiego: …
I.2) Czytania tabeli: …
I.3) Czytania planu: … można określić jako bardzo dobry.

Zostało to ujęte w tabeli:

Standard	Badane umiejętności	Liczba pkt. do zdobycia	Uzyskana liczba pkt.	Procent uzyskanych pkt.	Łatwość standardów	Stopień opanowania umiejętności	Uwagi do dalszej pracy
I Czytanie	I.1) Czytanie tekstu literackiego: I.2) Czytanie tabeli: I.3) Czytanie planu:	10	9	90	bardzo łatwy	bardzo dobry	

W kolumnie „Uwagi do dalszej pracy" uczeń może wskazać i opisać, czy uzyskana liczba punktów pozwala mu na zaliczenie tego standardu do swoich mocnych stron, czy też do problemów. Można przyjąć, że mocne strony to łatwe i bardzo łatwe umiejętności, a problemy to bardzo trudne i trudne umiejętności. Najważniejsze jednak jest to, aby uczeń potrafił wskazać te standardy i umiejętności, które opanował najlepiej i te, które stanowią dla niego problem. Podobne postępowanie dotyczy interpretacji pozostałych standardów (umiejętności). Ponieważ analiza wyników jest procesem opartym na teorii jakości, uczeń świadom swoich mocnych stron powinien zaplanować działania mające na celu doskonalenie tego, co dobre i osłabianie tego, co jest dla niego problemem.

W planowaniu konkretnych przedsięwzięć, działań konieczna wydaje się konsultacja z nauczycielem.

Ostatnim etapem analizy wyników jest wyznaczenie stanina, jaki uczeń osiągnął oraz wykreślenie profilu staninowego dla poszczególnych standardów.

Tab. 5.

Staniny 2007	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Przedziały punktowe	0-11	12-15	16-20	21-25	26-30	31-33	34-35	36-37	38-40

- Liczba uzyskanych punktów: 32
- Osiągnięty stanin: 6
- Umiejętności badane arkuszem egzaminacyjnym opanowałem(łam) w stopniu: WYŻEJ ŚREDNIM

Korzystając ze skali staninowej, uczeń może wyznaczyć profil staninowy dla standardów - umiejętności, które były badane arkuszem egzaminacyjnym. Wypisując procent uzyskanych punktów z poszczególnych standardów, odczyta na skali (uwzględniającej nie łatwość, a **procent** uzyskanych punktów) stanin, jaki osiągnął.

Tab. 6.

Standardy	Standard I	Standard II	Standard III	Standard IV	Standard V
Procent punktów z tabeli 2.	90	80	63	100	75

Po naniesieniu do tabeli symbolu osiągniętego stanina będzie mógł wyznaczyć profil staninowy, a na jego podstawie będzie wnioskował o swoich mocnych i słabych stronach.

Tab. 7.

NUMER STANINA	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Standard I					W				
Standard II					W				
Standard III					W				
Standard IV					W				
Standard V					W				

– stanin osiągnięty przez uczniów w województwie śląskim
– stanin osiągnięty przez uczniów w województwie śląskim

W ostatnich dniach zajęć roku szkolnego 2006/2007 w pięciu szkołach podstawowych i dwóch gimnazjach Delegatury KO w Sosnowcu zostały przeprowadzone analizy wyników egzaminów uczniów wg zaproponowanych arkuszy. Badaniem zostało objętych 237 uczennic i uczniów szkół podstawowych i 88 uczennic i uczniów gimnazjów.

Każdy z uczniów pod kierunkiem nauczyciela korzystającego z przygotowanej prezentacji w programie Power Point, mógł uzupełnić arkusz, analizując swoje wyniki. W celu doskonalenia tego narzędzia, zapytaliśmy również uczniów o informacje, które pozwoliłyby na sformułowanie wniosków dotyczących lepszego wykorzystania wyniku do

planowania dalszego rozwoju ucznia. W tym celu przygotowaliśmy kwestionariusz ankiety, którą wypełnili uczniowie objęci naszym badaniem.

Na pierwsze pytanie *Czy zgadzasz się z opinią, że możesz wykorzystać swoje wyniki egzaminu zewnętrznego dla lepszego uczenia się?* ponad 67% respondentów odpowiedziało, że raczej i zdecydowanie zgadza się z stwierdzeniem, że swoje wyniki egzaminu zewnętrznego może wykorzystać dla lepszego uczenia się.

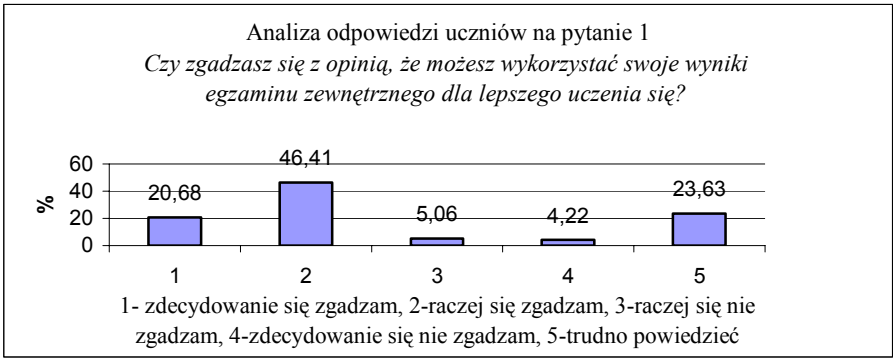

Dwie trzecie uczniów dostrzega znaczenie wyników egzaminu wykraczające wyłącznie poza „suche" liczby. Widzi w nich także liczby, które stanowią podstawę do wyciagnięcia wniosków przydanych do planowania dalszego rozwoju ucznia. Z ankiety wynika również, że informacja przekazana uczniom o wyniku punktowym uzyskanym na egzaminie, przekazana w szkole była dla nich w wysokim i bardzo wysokim stopniu zrozumiała (około 66%).

Wynikałoby z tego, że szkoły oprócz informacji o wysokości uzyskanych punktów interpretują wspólnie z uczniem ten wynik, odnosząc go do standardów wymagań egzaminacyjnych. Ale około 59% pytanych uczniów stwierdziło, że po wypełnieniu arkusza: *Analiza wyników…* zmieniło się ich rozumienie swoich rezultatów osiągniętych na egzaminie zewnętrznym.

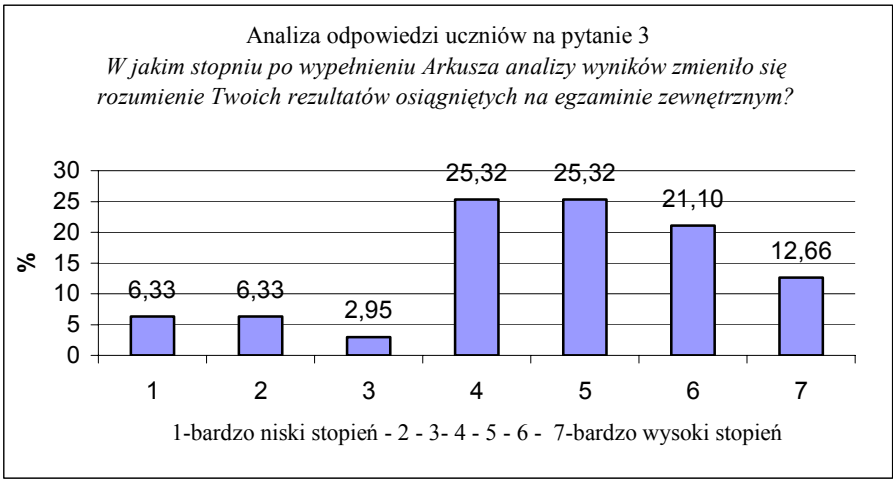

Zastosowanie w interpretacji wyników z uczniem w oparciu o arkusz *Analiza wyników…* wspomaga ucznia w określeniu mocnych stron (około 68% wskazało na wysoki i bardzo wysoki stopień) oraz słabych stron (64%). Dzięki tym informacjom uczeń może przy współpracy z nauczycielem wypracować działania doskonalące mocne strony i osłabiające słabe strony. Działania te stanowią przede wszystkim kierunki pracy dla ucznia, które może i powinien podjąć, aby lepiej uczyć się w szkole wyższego szczebla (wyrównanie szans – braków). Egzamin zewnętrzny ma charakter pomiaru sprawdzającego. Okazuje się jednak, że istotną dla uczniów jest funkcja różnicująca pomiaru, która pozwala na porównanie swoich wyników z wynikami innych uczniów. Porównanie z wynikami w województwie jest dla 47% *ważne i bardzo ważne,* a dla 29% uczniów *średnio ważne*. Jeśli porównywanie wyników miałoby dotyczyć szkoły, to *ważne i bardzo ważne* jest dla 56% uczniów.

Analizując wyniki naszej ankiety, wnioskujemy, iż interpretując wyniki z uczniami, powinno się im umożliwić porównanie (odniesienie się) do wyników wojewódzkich (może również powiatu, gminy) i szkolnych. Należy także tak wyjaśnić treściowe znaczenie uzyskanej liczby punktów z poszczególnych standardów, aby uczeń mógł samodzielnie określić swoje mocne oraz słabe strony. Kolejny krok to wskazówki nauczyciela (uwzględniające indywidualne i środowiskowe czynniki kontekstowe), które pozwolą uczniowi podjąć działania doskonalące jego mocne strony i osłabiające jego słabe strony.

Wciąż główne dla nas pytanie to, w jaki sposób przeprowadzić analizę wyników, aby była ona jak najbardziej skuteczna?

Poprosiliśmy uczniów o uwagi na temat zaproponowanego im arkusza *Analiza wyników…* w kontekście doskonalenia jego przydatności do samodzielnej pracy uczniów. Na łącznie 325 odpowiedzi otrzymaliśmy tylko kilka, w których uczniowie wypowiadali krytyczne uwagi dotyczące zaproponowanego arkusza. Odpowiedzi te dotyczyły głównie trudności arkusza (4 uczniów), skomplikowanej budowy (2 uczniów) i niezrozumienia arkusza (1 osoba). Pozostali zaakceptowali formę arkusza. Dodatkowo uczniowie zwrócili uwagę, że woleliby otrzymać do analizy swoje prace (2 uczniów) oraz, że zbyt późno otrzymali wyniki, aby tak naprawdę zająć się szczegółową ich analizą.

Natomiast nauczyciele, z którymi współpracowaliśmy, podczas prowadzonej z nimi rozmowy dotyczącej sposobu i znaczenia analizy wyników wskazywali na przydatność zaproponowanego arkusza i sposobu przeprowadzenia takiej analizy z uczniami. Arkusz pozwolił na łatwe przejście z analizy ilościowej na jakościową interpretację uzyskanych wyników. Prowadzi ona nie tylko do uświadomienia uczniowi jego mocnych i słabych stron, ale również (a może przede wszystkim!) wypracowania kierunków do dalszej pracy zarówno ucznia, jak i szkoły. Uczniowie i nauczyciele zwracali również uwagę, że termin dokonywania analizy wyników jest zbyt późny. Wynika on z terminu publikacji wstępnego raportu przygotowanego przez CKE i OKE.

Ostatnie dwa tygodnie zajęć szkolnych chyba rzeczywiście nie są najszczęśliwszym okresem dla dokonywania przez uczniów tak szczegółowych analiz. A może wykorzystać arkusze analizy jako narzędzia do badania na wejściu w szkole wyższego szczebla? Pomocna może być również przygotowana w programie Excel prosta aplikacja pozwalająca na wpisanie wyników poszczególnych uczniów (liczbę punktów otrzymanych z poszczególnych standardów) w odpowiednich komórkach i dzięki odpowiednim formułom, automatycznie zostanie określona łatwość standardu, poziom opanowania umiejętności, osiągnięty stanin. Te informacje mogą być podstawą do analizy osiągnięć uczniów w celu określenia kierunków pracy z uczniem nowo przyjętym (analiza na wejściu).

Nie fascynuj się liczbowymi wynikami egzaminów zewnętrznych. Ważniejsze jest przesłanie treściowe egzaminu: opanowane czynności, ujawnione braki, perspektywy rozwoju, „mocne strony" uczniów. Statystyka nie zastąpi jakościowej analizy wyników uczenia się[9]. Te słowa Bolesława Niemierki wskazują nam kierunek prac, jakie powinniśmy podjąć po

[9] Niemiecko B., *Ocenianie szkolne bez tajemnic*. WSiP, Warszawa 2002, s. 252.

otrzymaniu wyników sprawdzianu w szkole podstawowej, egzaminu w gimnazjum, szkole ponadgimnazjalnej. Uczeń pod kierunkiem nauczyciela powinien wykorzystać wynik egzaminu zewnętrznego do określenia swoich mocnych stron (dobrze opanowanych umiejętności) i słabych stron (najsłabiej opanowanych umiejętności). Analiza wyników przeprowadzona wspólnie z uczniem powinna stać się również dla nauczyciela okazją do ewaluacji realizowanego programu nauczania. Zaproponowaliśmy jeden z możliwych sposobów takiej analizy, w której ważnym elementem jest również realizowanie założeń oceniania kształtującego (wspierającego)[10], w którym uczeń powinien wziąć odpowiedzialność za wynik uczenia się.

Umiejętność samooceny i planowania swojego rozwoju jest przecież jednym z najważniejszych priorytetów, jakie stawia sobie szkoła.

[10] Sterna D., *Ocenianie kształtujące w praktyce,* CEO, Warszawa 2006.